



Tonga

**NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE PULE'I 'O E
'ATAKAI (PULE'I 'O E FAKAVEVE MO E
VEVE) 2016**



NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE PULE'I 'O E 'ATAKAI (PULE'I 'O E FAKAVEVE MO E VEVE) 2016

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Ngaahi Tu'utu'uni

KONGA I - TALATEU

5

- | | | |
|---|---------------------|---|
| 1 | Hingoa nounou..... | 5 |
| 2 | 'Uhinga'i lea | 5 |

KONGA II – NGAahi FOUNGA KI HONO PULE'I 'O E FAKAVEVE

7

- | | | |
|---|--|---|
| 3 | Hia fakaveve | 7 |
| 4 | Fatongia ke tauhi ke ma'a 'a e ngaahi 'api mo e ngaahi feitu'u | 7 |

KONGA III – NGAahi HIA FEKAU'AKI MO E VEVE

7

- | | | |
|----|--|----|
| 5 | Hia ke laku 'a e veve..... | 7 |
| 6 | Hia ke laku 'a e veve fakatu'utamaki | 7 |
| 7 | Laku 'o e veve 'a ia 'oku ne fakatupu 'a e 'uli | 8 |
| 8 | Ngaahi hia fekau'aki mo e ngaahi kapa veve fakapule'anga..... | 8 |
| 9 | Ngaahi fakangatangata ki hono tutu 'o e veve (litter) mo e veve | 8 |
| 10 | Hia ke tutu 'a e veve kona..... | 8 |
| 11 | Hia ke tutu 'a e veve fakatu'utamaki | 9 |
| 12 | Ko e veve pau ke 'ikai ngaue'aki ki ha tanu kekele pe toe fakafoki 'o e kekele | 9 |
| 13 | Hia ke tutu 'a e veve 'i he ngaahi 'elia tanaki'anga kuo fakangofua..... | 9 |
| 14 | Ngaahi veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau..... | 10 |

KONGA IV – NGAahi TU'UTU'UNI FAKAMALOHI'I

10

- | | | |
|----|--|----|
| 15 | Kau 'ofisa ke fakamalo'i 'i 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni..... | 10 |
| 16 | Fanongonongo ke ta'ofi 'a e ngaahi ngaue pau fekau'aki mo e veve | 10 |

17 Ngaue fakalelei'i mo e ma'u mai 'o e fakamole 11

KONGA V – TOHI FAKATOKANGA 'O E MAUMAU LAO 11

18 Tohi Fakatokanga 'o e Maumau Lao 11

19 Lahi 'o e Tohi Fakatokanga 'o e Maumau Lao 11

KONGA VI – NGAahi ME'A KEHE 11

20 Mo'ua 'a e Kau Pule Ngaue 11

21 Fakamo'oni'i 'a e ngaahi me'a fekau'aki mo e veve 11

TEPILE 1 13

FANONGONONGO FAIPAU KI HE FAKAVEVE MO E VEVE 13

TEPILE 2 15

FOTUNGA 'O E TOHI FAKATOKANGA 'O E MAUMAU LAO 15

TEPILE 3 17

NGAAHI TAUTEA 17



NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE PULE'I 'O E 'ATAKAI (PULE'I 'O E FAKAVEVE MO E VEVE) 2016

LAO KI HE PULE'I 'O E 'ATAKAI 2010

*'I HONO NGAUE'AKI 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'i he kupu 19(1)(c) 'o e Lao ki he Pule'i 'o e
'Atakai 2010, 'oku fa'u 'e he Minisita ki he 'Atakai, 'i he loto ki ai 'a e Kapineta, 'a e Ngaahi
Tu'utu'uni ko 'eni -*

KONGA I - TALATEU

1 Hingoa nounou

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakai (Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve) 2016.

2 'UHINGA'I LEA

'I he Ngaahi Tu'utu'uni ni, tuku kehe 'oka fiema'u ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga -

“**Lao**” ‘oku ‘uhinga ki he Lao ki he Pule'i 'o e 'Atakai 2010, 'i hono fakatonutonu;

“**Ma'u Mafai kuo fakangofua**” ‘oku ‘uhinga ki ha Ma'u Mafai kuo fakangofua ki ha 'elia ngaue ki hono tokanga'i 'o e veve 'i he Lao ki hono Tokanga'i 'o e Veve 2005, pea kau ki ai 'a e Kautaha Ma'u Mafai ki he Veve;

“**elia tanaki'anga kuo fakangofua**” ‘oku ‘uhinga ki ha tanaki'anga veve, tanu kelekele pe naunau kehe ki hono faka'auha 'o e veve 'a ia 'oku pule'i 'e ha Ma'u Mafai kuo fakangofua 'o fakatatau ki he Lao ki hono Tokanga'i 'o e Veve 2005;

“**Fakamaau'anga**” ‘oku ‘uhinga ki he Fakamaau'anga Polisi;

“**kautaha**” ‘oku kau ki ai ha pisinisi kuo laiseni;

“**tuku**”, 'i he'ene felave'i mo e fakaveve pe veve, 'oku kau ki ai 'a e —

(a) tuku, laku pe li; pe

(b) faka'ata 'a e fakaveve pe veve ke laku pe li, pe ko hono tuku ange, mei ha saliate misini, taulani (trailer), vaka (ship), vaka (boat), vaka (vessel) pe vaka (craft);

“**ofisa ‘ataakai**” ‘oku ‘uhinga ki ha ‘ofisa ‘ataakai ‘oku fokotu’u ‘i he kupu 11 ‘o e Lao;

“**veve fakatu’utamaki**” ‘oku ‘uhinga ki ha —

- veve ‘a ia ‘oku, pe ‘a ia ‘oku malava ke hoko ‘o, kona pe paisioni, pe ‘a ia ‘e malava ke fakatupu ha lavea pe maumau ki he mo’ui lelei ‘a e tangata pe ko e ‘ataakai;
- me’a (substance), me’a (object) pe me’a (thing) kuo fakamahino pau ‘i ha lao ko e veve fakatu’utamaki;
- me’a (matter) kehe pe me’a (thing) ‘oku lau ‘i he ngaahi konivesio fakavaha’apule’anga ‘oku ala ngaue’aki ki he Pule’anga ‘o Tonga ko e veve fakatu’utamaki, pe ko ‘ene ma’u ‘a e natula’o e veve fakatu’utamaki; mo e
- veve ‘oku fakaha ‘i he Lao ki he Ngaahi Veve mo e Ngaahi Kemikale Fakatu’utamaki 2010 ko e veve fakatu’utamaki.

“**fakaveve**” ‘oku kau ai ‘a e veve (refuse), veve (rubbish), pepa, pepa fefeka, nge’esi hina, nge’esi kapa, sio’ata, ukamea, momo’i me’akai, mui’i sikaleti pe ha konga ‘o ha sikaleti ‘oku li’aki, pe ha veve kehe ‘o ha natula tatau, ‘a ia ‘oku —

- li’aki ko e veve; pe
- tauhi ‘i ha feitu’u ‘o ‘ikai ha taumu’a kehe ka ko e veve;

“**ngaahi me’a ‘oku ne uesia ‘a e ‘osouni**” ‘oku ‘uhinga ki he ngaahi me’a kotoa ‘oku tapui pe pule’i ko e ngaahi me’a pule’i ‘i he Konivesio Vienna ki hono Malu’i ‘o e ‘Osouni Leia mei he taimi ki he taimi, kau ai ‘a e ngaahi kemikale kuo fakamahino pau ‘i he Konivesio ‘a ia ko e fa’ahinga ‘o e kololinifololinikaponi (chlorofluorocarbons), haloni (halons), kaponi tetakikolaiti (carbon tetrachlorides), mefolo kolofomu (methyl chloroforms), haitolopolomufololinikaponi (hydrobromofluorocarbons), haitolokolofololinikaponi (hydrochlorofluorocarbons) mo e mefolo polomaiti (methyl bromide);

“**kemikale kona ‘oku tolonga he ‘ataakai**” ‘oku ‘uhinga ki he fa’ahinga kemikale pe ngaahi me’a ‘oku pule’i ‘i he Konivesio Stockholm mei he taimi ki he taimi, kau ki ai ha me’a (substance) pe me’a (thing) ‘a ia ‘oku pe ‘i ai ‘a e ‘alatilini (aldrin), koloteini (chlordan), DDT, taitilini (dieldrin), ‘enitilini (endrin), hepita kola (heptachlor), milekisi (mirex) mo e tokafini (toxaphene);

“**uli’i**” ‘oku ‘uhinga ki hono ‘omi ‘e he ni’ihi, fakahangatonu pe ‘ikai fakahangatonu, ‘a e ngaahi me’a (substance) pe ngaahi me’a (thing) ki he ‘ataakai ‘a ia ‘oku ne —

- ‘uli’i ‘a e kelekele, vai, tahi, ‘ea pe ko e ‘atimosifia;
- ‘oku malava ke hoko ai ha maumau ki he ngaahi me’a mo’ui mo e ngaahi ‘ataakai fakamatula, pe fakatu’utamaki ki he mo’ui ‘a e tangata; pe
- ‘oku ne fakatupu fakatu’utamaki ki he pe ‘auhia ‘o e ‘ataakai; pe kovi ki hano ngaue’aki lelei ‘o ha konga ‘o e ‘ataakai, pea kau ai ‘a e “uli’i” ‘a ia kuo fakamahino pau ‘i ha lao;

“**feitu’u**” ‘oku kau ki ai —

- ha kelekele fakapule’anga, pe ki he ngaahi taumu’a ‘o hono tuku, laku pe tukuange ‘o e fakaveve, veve pe veve fakatu’utamaki ‘oku kau ki ai ‘a e kelekele ‘o ha taha kehe;
- ha hala (road), hala (street), hala taautaha, ‘alu’anga kakai, hala hu’anga, tafe’anga vai, hala ngaue, hala lahi (thoroughfare), uafu (wharf), uafu (pier), uafu (jetty) mo e mala’e vakapuna kotoa ‘a ia ‘oku ‘ataa ki he kakai;
- ha pa’ake (park) mo e pa’ake (reserve), mo ha feitu’u va’inga fakapule’anga ‘a ia ‘oku ‘ataa ki he kakai, ‘o tatau ai pe pe ‘e totongi pe ‘ikai totongi ha pa’anga;
- ha matatahi (beach) pe matatahi (foreshore), ‘elia tongo, ano pe ha toe feitu’u tatau kehe ‘a ia ‘oku ‘ataa ki he kakai;
- ‘i loto pe ofi ki ha ma’u’anga vai, vai tafe pe ko e tahi; mo

- (f) ha feitu'u kehe 'o tatau ai pe pe 'oku fakapule'anga pe fakataautaha 'i he feitu'u 'ataa 'a ia 'oku 'ataa ki he kakai, 'o tatau ai pe pe 'oku totongi pe 'ikai totongi, kae 'ikai kau ki ai ha feitu'u tanaki'anga veve kuo fakangofua, pe ha kapa veve pe tanaki'anga veve 'i ha feitu'u;

“Konivesio Stockholm” 'oku 'uhinga ki he Konivesio Stockholm ki he Ngaahi Kemikale Kona 'oku Tolonga he 'Atakai 2001; mo e

“veve” 'oku ne ma'u 'a e 'uhinga tatau 'o hange ko ia 'i he Lao ki he Tokanga'i 'o e Veve 2005, pea kau ai 'a e fanga monumanu mate 'a ia 'oku tuku atu ko e veve, pea mo e me'a kotoa pe 'oku fakaha pe lau ko e veve 'i ha lao kehe.

KONGA II – NGAahi FOUNGA KI HONO PULE'I 'O E FAKAVEVE

3 Hia fakaveve

Ka 'i ai ha taha, 'oku 'ikai 'i ai ha 'uhinga fakapotopoto, 'oku ne li, tuku pe fakaveve 'i ha feitu'u, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$50.

4 Fatongia ke tauhi ke ma'a 'a e ngaahi 'api mo e ngaahi feitu'u

Kuo pau ke tauhi 'e he taha kotoa 'oku 'o'ona pe nofo 'i ha 'api pe feitu'u 'a e 'api pe feitu'u ko ia ke 'ataa mei he fakaveve mo e ngaahi veve kehe 'a ia 'e ala hoko ko e fakaveve.

KONGA III – NGAahi HIA FEKAU'AKI MO E VEVE

5 Hia ke laku 'a e veve

Ko ha taha, 'oku ne tuku, laku pe tukuange ha veve, pe 'oku ne fakatupu 'a e veve ke tuku, laku pe tukuange 'i ha feitu'u, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga —

- (a) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$500, kapau ko ha taha taautaha; pe
- (b) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$1,000, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.

6 Hia ke laku 'a e veve fakatu'utamaki

Ko ha taha, 'oku ne tuku, laku pe tukuange ha veve fakatu'utamaki, pe 'oku ne fakatupu ha veve fakatu'utamaki ke tuku, laku pe tukuange 'i ha feitu'u, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia -

- (a) ki ha tautea pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000 pe ki he nofo popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 12, pe fakatou'osi, kapau ko ha taha taautaha; pe
- (b) ki ha tautea pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$10,000 pe ki he nofo popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3, pe fakatou'osi, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.

7 Laku 'o e veve 'a ia 'oku ne fakatupu 'a e 'uli

- (1) Ka 'i ai ha taha, 'oku ne tuku pe laku ha veve 'i ha feitu'u kehe ange mei ha 'elia tanaki'anga kuo fakangofua, pea tupu ai 'a hono 'uli'i 'e he veve ko ia ha 'elia fakapule'anga pe kelekele 'a e pule'anga pe ha taha kehe, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga —
- (a) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$1,000 pe ki he nofo popula 'i ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 3, pe fakatou'osi, kapau ko ha taha taautaha; pe
- (b) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000 pe ki he nofo popula 'i ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 12, pe fakatou'osi, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.
- (2) 'Oku lau 'a hono laku pe tuku atu 'a e fanga monumanu mate 'i ha feitu'u ko e ngaue 'oku ne fakatupu 'a e 'uli'i koe'uhi ko e taumu'a 'o e tu'utu'uni-si'i (1).

8 Ngaahi hia fekau'aki mo e ngaahi kapa veve fakapule'anga

- (1) Ka 'i ai ha taha 'oku ne laku ha veve ki ha tuku'anga veve fakapule'anga 'oku tuku atu 'i ha feitu'u koe'uhi pe ko e taumu'a ke tuku ai ha veve si'isi'i, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha mo'ua pa'anga —
- (a) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$100, kapau ko ha taha taautaha; pe
- (b) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$500, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.
- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku ne kaiha'asi, maumau'i pe tutu ha tuku'anga veve fakapule'anga 'oku tuku atu 'i ha feitu'u koe'uhi ko e taumu'a ke tuku ai 'a e veve (litter) mo e veve, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$500.
- (3) Ko e taha 'o'ona mo e faka'uli 'o ha tekisi pe pasi fakapule'anga 'oku 'ikai ke ne 'oatu ha tuku'anga veve ki he kau pasese ke tuku ki ai 'a e veve lolotonga 'enau 'i he tekisi pe pasi, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$100.

9 Ngaahi fakangatangata ki hono tutu 'o e veve (litter) mo e veve

- (1) Ka 'i ai ha taha 'oku ne tutu 'a e veve (litter) pe veve kehe 'i ha founa pe 'i ha feitu'u 'a ia 'oku ne fakatupu ha fakahoha'a ki ha taha 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$200.
- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku ne tutu 'a e veve (litter) pe veve kehe pea fakatupu pe faka'ataa ai 'a e mafola 'o e vela 'i ha founa 'e vela ai ha 'elia 'o e kelekele, ha langa kuo fokotu'u pe ha 'ulu 'akau (living vegetation) 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$500 pea 'e ala mo'ua ke totongi huhu'i 'a e maumau kuo hoko.

10 Hia ke tutu 'a e veve kona

- (1) Ki he ngaahi taumu'a 'o e tu'utu'uni ni ko e "veve kona" 'oku kau ki ai 'a e veve —
- (a) 'a ia 'oku 'i ai 'a e pelesitiki, lapa, poli foomu (polystyrene foam), lolo 'a ia 'oku ne tuku atu 'a e 'ahu pe mao; pe
- (b) 'a ia 'oku ne fa'u ha kemikale kona 'oku tolonga he 'ataakai 'ikai fakakaukau'i 'a ia 'oku tu'utu'uni 'i he Konivesio Stockholm.

- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku ne tutu 'i he 'ilo pau ha veve kona 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga —
- (a) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$1,000 kapau ko ha taha taautaha; pe
- (b) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000 kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.

11 Hia ke tutu 'a e veve fakatu'utamaki

Ka 'i ai ha taha 'oku ne tutu 'i he 'ilo pau ha veve fakatu'utamaki 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga —

- (a) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000 pe ki he nofo popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 12, pe fakatou'osi, kapau ko ha taha taautaha; pe
- (b) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$10,000 pe ki he nofo popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3, pe fakatou'osi, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.

12 Ko e veve pau ke 'ikai ngaue'aki ki ha tanu kelekele pe toe fakafoki 'o e kelekele

- (1) 'E 'ikai ngofua ha veve 'oku kau ki ai ha —
- (a) ngaahi koloa faka'uhila pe komipiuta pe ngaahi me'angaue faka'uhila fokotu'u 'o ha fa'ahinga natula;
- (b) ngaahi me'angaue 'i he fotunga 'o e puha 'aisi 'o ha fa'ahinga kalasi, ngaahi 'ovani mo e ngaahi sitou pe ngaahi misini fō mo e ngaahi me'a fakamōmoa; pe
- (c) koloa (goods), me'a (substance) pe me'a (thing) kehe 'oku fakangatangata 'i he ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ki hono Tokanga'i 'o e Veve 2005,
- ke ngaue'aki ki he taumu'a 'o e tanu kelekele, pe fakafoki 'o e kelekele, kehe ange mei ha 'elia tanaki'anga kuo fakangofua.
- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku ne maumau'i 'a e tu'utu'uni-si'i (1) 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga —
- (a) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$1,000, kapau ko ha taha taautaha; pe
- (b) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.

13 Hia ke tutu 'a e veve 'i he ngaahi 'elia tanaki'anga kuo fakangofua

Ka 'i ai ha taha 'oku ne tutu ha afi, pe fakatupu ha afi ke ulo, 'i ha 'elia tanaki'anga kuo fakangofua 'o kehe ange —

- (a) mei ha kapa tutu'anga veve 'oku ngaue'aki 'i he feitu'u ko ia 'e ha Ma'u Mafai kuo fakangofua; pe
- (b) 'o fakatatau ki he ngaahi fakahinohino fakalao 'oku 'oatu 'e ha 'ofisa 'o ha Ma'u Mafai kuo fakangofua,

'oku ne fakahoko 'a e hia, pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga —

- (i) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000 pe ki he nofo popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 12, pe fakatou'osi, kapau ko ha taha taautaha; pe
- (ii) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$10,000 pe ki he nofo popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3, pe fakatou'osi, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.

14 Ngaahi veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau

- (1) Koe'uhi ko e ngaahi taumu'a 'o e tu'utu'uni ni ko e “**ngaahi veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau**” 'oku kau ki ai 'a e —
- (a) kotoa 'o e ngaahi me'a 'oku ne uesia 'a e 'osouni;
- (b) kotoa 'o e ngaahi kemikale kona 'oku tolonga 'i he 'ataakai;
- (c) 'asipesitosi, pe ha koloa 'oku 'i ai 'a e 'asipesitosi; mo
- (d) ha kalasi kehe 'o e veve 'oku fakapapau'i 'o fakatatau ki ha lao ko e veve fakatu'utamaki.
- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku ne —
- (a) tuku atu pe laku ha veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau 'i ha 'elia tanaki'anga kuo fakangofua pea 'ikai fakaha hono natula ki ha 'ofisa 'o e Ma'u Mafai kuo fakangofua 'a ia 'oku ne pule'i 'a e 'elia tanaki'anga veve;
- (b) 'oatu ha fakamatala 'ikai mo'oni ki ha Ma'u Mafai kuo fakangofua 'o fekau'aki mo e ngaahi veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau 'oku tuku atu pe laku 'i ha 'elia tanaki'anga kuo fakangofua; pe
- (c) 'ikai ke tauhi, fetuku pe faka'auha fakapotopoto ha veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau 'i ha founga 'o fakatatau ki he lao pe 'oku fakatatau mo ha konivesio fakavaha'apule'anga fekau'aki mo e veve 'oku ngaue'aki 'i he Pule'anga, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga —
- (i) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000 pe ki he nofo popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 12, pe fakatou'osi, kapau ko ha taha taautaha; pe
- (ii) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$10,000 pe ki he nofo popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3, pe fakatou'osi, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.

KONGA IV – NGAahi TU'UTU'UNI FAKAMALOHI'I**15 Kau 'ofisa ke fakamalo'i 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni**

- (1) 'E ngofua ke fakamalo'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ni 'e he —
- (a) kau 'ofisa 'ataakai;
- (b) kau 'ofisa 'o ha Ma'u Mafai kuo fakangofua 'a ia kuo fokotu'u 'i he tohi ki he taumu'a ko ia 'e he 'Ofisa Pule Ngaue 'o e Ma'u Mafai kuo fakangofua felave'i;
- (c) kau 'ofisa polisi; mo e
- (d) kau 'inisipekita mo'ui mo e kau 'ofisa ma'u mafai 'i he ngaahi lao 'oku felave'i mo e mo'ui 'a e kakai.
- (2) 'E ngofua ke tufa 'e he kau 'ofisa 'oku 'uhinga ki ai 'a e tu'utu'uni-si'i (1) ha fanongonongo 'i he ngaahi Tu'utu'uni ni pe 'i he Lao, 'o fekau'aki mo hono fakamalo'i 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni.

16 Fanongonongo ke ta'ofi 'a e ngaahi ngaue pau fekau'aki mo e veve

- (1) 'E ngofua ke 'oatu 'e ha 'Ofisa 'Atakai pe ha 'ofisa kuo fakamafai'i 'i he tu'utu'uni 15 ha fanongonongo 'i he fotunga kuo fakamahino pau 'i he Tepile 1 'o fiema'u ha taha 'oku ha mai kuo ne maumau'i 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni ke ta'ofi mei hono fakahoko ha ngaue kuo fakamahino pau 'i he fanongonongo, pe ke fakahoko ha ngaue fekau'aki mo e veve (litter) pe veve 'a ia 'oku fakaha 'i he fanongonongo.

- (2) 'E ngofua ke fakamahino pau 'i ha fanongonongo 'oku 'oatu 'i he tu'utu'uni-si'i (1) 'e 'ikai ngaue'aki 'a e ngaahi veve pau ki he tanu kekelele pe toe fakafoki 'o e kekelele pea 'e ngofua ke fiema'u 'a e ngaahi veve pau ke to'o mei ha kekelele 'a ia kuo, pe 'oku lolotonga, tanu pe toe fakafoki.
- (3) Ka 'i ai ha taha 'oku 'ikai ke muimui pau ki ha fanongonongo, pe ha fiema'u 'oku fakaha 'i ha fanongonongo, kuo 'oatu 'i he tu'utu'uni ni 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga -
 - (a) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$1,000, kapau ko ha taha taautaha; pe
 - (b) 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000, kapau ko ha kautaha, pe ko ha taha taautaha kuo ne fakahoko ha hia ki mu'a 'i he tu'utu'uni ni.

17 Ngaue fakalelei'i mo e ma'u mai 'o e fakamole

Kapau 'e maumau'i 'e ha taha 'a e tu'utu'uni 4 pe 'ikai muimui pau ki ha fanongonongo kuo 'oatu 'i he tu'utu'uni 16, 'e ngofua ki ha 'ofisa 'ataakai pe ha Ma'u Mafai kuo fakangofua ke ne fokotu'utu'u 'a hono to'o mo tuku atu 'a e veve, pea 'e ngofua ke ma'u mai 'a e ngaahi fakamole mei he taha 'oku ne maumau'i 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni, ko ha mo'ua sivile pe fakatatau ki ha tu'utu'uni kuo fakahoko 'e ha fakamaau'anga 'i he taimi na'e fakahalaia'i ai 'a e taha ko ia ki ha hia 'i he Ngaahi Tu'utu'uni ni.

KONGA V – TOHI FAKATOKANGA 'O E MAUMAU LAO

18 Tohi Fakatokanga 'o e Maumau Lao

'I he taimi pe 'e 'ilo'i ai 'e ha 'ofisa 'ataakai pe ha 'ofisa kuo fakamafai'i 'i he tu'utu'uni 15 'a hono fakahoko ha hia 'i he Ngaahi Tu'utu'uni ni, 'oku ma'u 'e he 'ofisa ko ia 'a e mafai ke 'oatu ki he taha 'oku ne fakahoko 'a e hia ha Tohi Fakatokanga 'o e Maumau Lao 'i he fotunga 'oku fakamahino pau 'i he Tepile 2.

19 Lahi 'o e Tohi Fakatokanga 'o e Maumau Lao

Kuo pau ko e tautea 'oku fakamahino pau 'i he tohi fakatokanga 'o e maumau lao 'i he Tu'utu'uni 18, 'e 'ikai lahi hake 'i he tautea pa'anga ma'olunga taha 'e malava ha fakamaau'anga ke hilifaki ki he ngaahi hia, 'o hange ko ia 'oku tuku atu 'i he Tepile 3.

KONGA VI – NGAHI ME'A KEHE

20 Mo'ua 'a e Kau Pule Ngaue

Kapau 'e fakahoko 'e ha taha ha hia 'i he Konga III 'o e ngaahi tu'utu'uni ni lolotonga 'ene fakahoko fatongia 'i he'ene ngaue, kuo pau ke ala faka'ilo 'a e pule ngaue 'o e taha ko ia ki he hia 'o hange pe ko e pule ngaue na'a ne fakahoko 'a e hia.

21 Fakamo'oni'i 'a e ngaahi me'a fekau'aki mo e veve

- (1) Kuo pau 'i ha faka'ilo 'i he ngaahi tu'utu'uni ni —
 - (a) ko e fakamo'oni 'oku 'omai 'e ha toketa, pe ha 'inisipekita mo'ui, ko e kemikale, me'a (substance) pe me'a (item) 'oku fakatu'utamaki (hazardous) pe 'oku fakatu'utamaki

- (dangerous) ki he mo'ui 'a e tangata pe monumanu, pe ko ha me'a 'oku ne fakatupu ha fakatu'utamaki ki he mo'ui; pe
- (b) ko e fakamo'oni 'oku 'omai 'e ha 'ofisa 'ataakai kuo 'i ai, pe ala 'i ai, ha uesia kovi (harmful) pe kovi ki he 'ataakai,
- ke tali 'e he fakamaau'anga 'a e fakamo'oni ko ia ko e fakamo'oni fe'unga 'o e ngaahi me'a 'oku tukuaki'i.
- (2) 'E ngofua ki he fakamaau'anga, kapau 'e felave'i ha faka'ilo mo ha kemikale pe me'a tatau kehe, ke fakakaukau'i ha fa'ahinga fakamatala 'oku fakaha 'i he kofukofu 'o e kemikale pe me'a (substance) ke fakapapau'i pe 'oku 'i ai ha fakatu'utamaki ki he mo'ui pe ki he kakai.
- (3) Kuo pau 'e 'ikai ke fakangatangata pe uesia 'e he tu'utu'uni ni 'a e founga 'a ia 'e fakamo'oni'i ai ha me'a ki he fiemalie 'o ha fakamaau'anga.

Na'e fakahoko 'i Nuku'alofa 'i he 'aho 30 ni 'o Me 2016.

Lord Ma'afu

**Minisita Le'ole'o ki he Tala Matangi, Ivi, Fakamatala, Tokangaekina 'o e Fakatamaki, 'Atakai,
Ngaahi Fetu'utaki mo e Feliuliaki 'a e 'Ea**

TEPILE 1

FANONGONONGO FAIPAU KI HE FAKAVEVE MO E VEVE

‘Aho: / /20

Ko e ‘ofisa ‘a e Potungaue ‘Atakai/ ko e Ma’u Mafai kuo fakangofua/ Polisi Tonga/ Potungaue Mo’ui, ‘oku ne ‘oatu ‘a e fanongonongo ni kia:

Hingoa:

Tu’asila:

PE KI HE TAHA ‘OKU NOFO ‘I HE (*Tu’asila ‘o e feitu’u*)

FAKATOKANGA’I ANGE ‘oku fiema’u koe ke ke –

**tamate’i ‘i he’ene fiema’u*

*1. Fakamavahe’i ‘a e veve (litter) pe veve mei ho kelekele/‘api pea tuku atu ‘a e veve (litter) pe veve ‘i hono fiema’u ‘e he Lao ki hono Tokanga’i ‘a e Veve 2005.

*2. Fakamavahe’i ‘a e veve ‘oku ke pule ki ai ki he hua’i’anga veve kuo fakangofua ‘i [*fakahingoa ‘a e feitu’u ‘e ‘ave ki ai ‘a e veve*]

Pe ‘aki **fakaha ‘i heni ha fiema’u kehe ki hono faka’auha fakapotopoto ‘o e veve*

.....
.....

*3. Ta’ofi ‘a e tutu ‘o e veve (litter) pe veve pea tuku atu ‘a e veve (litter) pe veve ‘i hono fiema’u ‘i he Lao ki hono Tokanga’i ‘o e Veve 2005.

*4. Ta’ofi ‘a hono ngaue’aki ‘a e veve ko eni ki he tanu kelekele pe toe fakafoki ‘o e kelekele

.....
.....

*5. Fakahoko ‘a e ngaue ko eni fekau’aki mo e veve (litter) pe veve ‘oku ke pule ki ai:

[*Fakahu ‘a e ngaahi fakaikiiki ‘o e ngaahi fiema’u ki hono tuku atu ‘o e veve*]

.....

FAKATOKANGA’I ANGE kapau ‘e ‘ikai te ke muimui pau ki he ngaahi fiema’u ‘o e Fanongonongo ni ‘i loto ‘i he ‘aho ‘e 5 hono ma’u ‘a e Fanongonongo ni ‘e malava ke ke

mo'ua pa'anga 'o a'u ki he \$1,000 ki ha taha taautaha pea \$5,000 ki he ngaahi kautaha mo e ngaahi pisinisi.

PEA TOE FAKATOKANGA'I ANGE kapau 'e hokohoko atu ho'o faihia pea fakatupu lavea ki he mo'ui 'a e tangata pe maumau ki he 'ataakai 'e malava ke faka'ilo koe 'i he kupu 25(3) 'o e Lao ki hono Tokanga'i 'o e Veve 2005 pea mo'ua pa'anga 'o a'u ki he \$10,000 pe nofo popula 'i ha vaha'a taimi 'o a'u ki he ta'u 'e 2, pe fakatou'osi.

'Oatu 'e he Potungaue 'Atakai/ Ko e Ma'u Mafai ki he Veve kuo fakangofua/ Polisi Tonga/ Potungaue Mo'ui

FAKAMO'ONI HINGOA:

* *'Ofisa 'Atakai*

* *'Ofisa 'o ha Ma'u Mafai ki he Veve kuo fakangofua*

* *'Ofisa Polisi*

* *'Inisipekita Mo'ui pe 'Ofisa kuo Fakangofua 'i ha lao ki he mo'ui 'a e kakai*

TEPILE 2

FOTUNGA 'O E TOHI FAKATOKANGA 'O E MAUMAU LAO

Tohi Fakatokanga 'o e Maumau Lao

(Tu'utu'uni 18)

'Aho:

Kia [*Hingoa*]

'o [*Tu'asila*]

Kuo ma'u koe ki hono maumau'i 'a e hia (ngaahi hia) ko eni 'i he Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e 'Atakai (Pule'i 'o e Fakaveve mo e Veve) ('a ia 'oku faka'ilonga'aki 'a e "x") –

Kolomu A	Kolomu B	*Fakahā 'a e hia 'aki 'a e "x"
Tu'utu'uni 3 – Fakaveve	\$20	
Tu'utu'uni 5 – Laku 'a e veve	\$100	
Tu'utu'uni 6 – Laku 'a e veve fakatu'utamaki	\$2,000	
Tu'utu'uni 7(1) – Laku 'o e veve 'a ia 'oku ne fakatupu 'a e 'uli	\$250	
Tu'utu'uni 8(1) – Ngaue'aki ta'efakalao 'o e ngaahi kapa veve fakapule'anga	\$50	
Tu'utu'uni 8(2) – Kaiha'asi, maumau'i pe tutu 'o e kapa veve fakapule'anga	\$250	
Tu'utu'uni 8(3) – 'Ikai 'oatu 'a e ngaahi kapa veve 'i he ngaahi tekisi mo e ngaahi pasi	\$20	
Tu'utu'uni 9(1) – Tutu 'o e veve (litter) mo e veve	\$50	
Tu'utu'uni 10 – Tutu 'o e veve kona	\$500	
Tu'utu'uni 11 – Tutu 'o e veve fakatu'utamaki	\$2,000	
Tu'utu'uni 12(2) – Ngaue'aki 'o e ngaahi veve fakatapui ki he tanu kelekele mo e toe fakafoki 'o e kelekele	\$500	
Tu'utu'uni 13(1) – Ngaahi vela ta'efakalao 'i he ngaahi feitu'u hua'i'anga veve	\$1,000	
Tu'utu'uni 14(2)(a) – 'Ikai ke fakaha 'a e ngaahi veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau 'i he taimi 'oku 'ave ai ki he ngaahi 'elia tanaki'anga veve	\$1,000	

<p>Tu'utu'uni 14(2)(b) – ‘Oatu ‘a e ngaahi fakamatala ‘ikai mo’oni fekau’aki mo e ngaahi veve fakatu’utamaki kuo fakamahino pau ‘i he taimi ‘oku ‘ave ai ki he ngaahi ‘elia tanaki’anga veve</p>	<p>\$1,000</p>	
<p>Tu'utu'uni 14(2)(c) – ‘Ikai ke tauhi, ‘ave mo faka’auha fakapotopoto ‘a e veve fakatu’utamaki kuo fakamahino pau</p>	<p>\$1,000</p>	
<p>Tu'utu'uni 16(3) – ‘Ikai ke muimui pau ki he fanongonongo fakama’a</p>	<p>\$200</p>	

Ko e mo’ua pa’anga ‘oku ha ‘i he tepile ‘i ‘olunga ‘oku ngaue’aki ki he hia ko eni.

‘E ngofua ke ke fakamo’oni ‘i he fakapapau ‘i lalo pea ‘ave fakataha ‘a e tohi fakatokanga ko eni mo e pa’anga fakakatoa ‘e \$_____ ke totongi ‘a e mo’ua pa’anga ki he Kalake ‘o e Fakamaau’anga Polisi ‘i he vahenga _____ ‘i loto ‘i he ‘aho ‘e 21 mei he ‘aho ni;

PE

Kapau ‘oku ke loto ke ke fakakikihi’i ‘a e mo’ua pa’anga ko eni ‘e ‘oatu leva ha tohi fekau kiate koe hili ‘a e ‘aho ‘e 21 pea ‘e fiema’u koe ke ke ‘alu ki ha fakamaau’anga pea ha ‘i he ‘ao ‘o ha Fakamaau Polisi.

FAKAPAPAU:

Ko au, [*Fakahu ho’o hingoa*] _____ ‘oku ou mahino’i ‘i he kupu 10 ‘o e Konisitutone ‘o Tonga ‘oku ‘i ai ‘a ‘eku totonu ke fakahoko ‘a e me’a ni ke ngaue ki ai ha fakamaau’anga. Kae tuku kehe ‘a e ha ‘i he fakamaau’anga ‘oku ou loto ke totongi ‘a e mo’ua pa’anga ‘a ia ‘oku tuku atu ‘i he tohi fakatokanga ni. ‘Oku ou ‘oatu ‘a e Fakapapau ko eni mo e mo’ua pa’anga ko e \$_____ ‘a ia ‘oku fakamahino pau ‘i he Tohi Fakatokanga ‘o e Maumau Lao ko ‘eni.

Fakamo’oni Hingoa: _____ **‘Aho:** _____

‘Ofisa ‘Atakai/‘Ofisa ‘oku fakangofua ‘i he tu’utu’uni 15 ‘o e Ngaahi Tu’utu’uni ki he Pule’i ‘o e ‘Atakai (Pule’i ‘o e Fakaveve mo e Veve).

TEPILE 3

NGAAHI TAUTEA

Kolomu A	Kolomu B
Tu'utu'uni 3 – Fakaveve	\$20
Tu'utu'uni 5 – Laku 'a e veve	\$100
Tu'utu'uni 6 – Laku 'a e veve fakatu'utamaki	\$2,000
Tu'utu'uni 7(1) – Laku 'o e veve 'a ia 'oku ne fakatupu 'a e 'uli	\$250
Tu'utu'uni 8(1) – Ngaue'aki ta'efakalao 'o e ngaahi kapa veve fakapule'anga	\$50
Tu'utu'uni 8(2) – Kaiha'asi, maumau'i pe tutu 'o e kapa veve fakapule'anga	\$250
Tu'utu'uni 8(3) – 'Ikai 'oatu 'a e ngaahi kapa veve 'i he ngaahi tekisi mo e ngaahi pasi	\$20
Tu'utu'uni 9(1) – Tutu 'o e veve (litter) mo e veve	\$50
Tu'utu'uni 10 – Tutu 'o e veve kona	\$500
Tu'utu'uni 11 – Tutu 'o e veve fakatu'utamaki	\$2,000
Tu'utu'uni 12(2) – Ngaue'aki 'o e ngaahi veve fakatapui ki he tanu kekelele mo e toe fakafoki 'o e kekelele	\$500
Tu'utu'uni 13(1) – Ngaahi vela ta'efakalao 'i he ngaahi feitu'u hua'i'anga veve	\$1,000
Tu'utu'uni 14(2)(a) – 'Ikai ke fakaha 'a e ngaahi veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau 'i he taimi 'oku 'ave ai ki he ngaahi 'elia tanaki'anga veve	\$1,000
Tu'utu'uni 14(2)(b) – 'Oatu 'a e ngaahi fakamatala 'ikai mo'oni fekau'aki mo e ngaahi veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau 'i he taimi 'oku 'ave ai ki he ngaahi 'elia tanaki'anga veve	\$1,000
Tu'utu'uni 14(2)(c) – 'Ikai ke tauhi, 'ave mo faka'auha fakapotopoto 'a e veve fakatu'utamaki kuo fakamahino pau	\$1,000
Tu'utu'uni 16(3) – 'Ikai ke muimui pau ki he fanongonongo fakama'a	\$200